

О. К. БЕЗПОЯСКО
СУФІКС -ЩИК (-ЧИК) У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Бакенник і *бакенищик*, *натурник* і *натурищик*, *розмітник* і *розмітчик*, *розпорядник* і *розпорядчик* — ці і подібні пари слів часто можна почути в розмовах, знайти на сторінках газет, зустріти в творах художньої літератури, напр.: «Незабаром після війни почав працювати... стругальником, потім фрезерувальником, *розмітником*» (Робітнича газета); «Послали його підручним *розмітника*» (Комуніст України); «Ганна тепер працювала *обхідником*» (О. Донченко); «Іде все далі, далі й далі старий *обходчик* путьовий» (В. Сосюра); «За *натурників* Шевченкові правила герої його творів — кріпаки» (Мистецтво); «*Натурищиками* були селяни, пастухи з угорського степу» (там же).

Лексеми з суфіксами **-ник**, **-щик (-чик)** є назвами тих самих реалій. Обидва суфікси формують назви осіб за професією, родом занять, тобто мають однакову, тотожну семантичну функцію, пор.: *бакенник* «робітник, що обслуговує бакени»; *бакенищик* «те саме, що бакенник» (СУМ, т. 1), *розмітчик* «те саме, що розмітник» (там же, т. 8).

Як правило, кожен словотворчий афікс виконує тільки йому властиву функцію. У випадку з афіксами **-ник**, **-щик (-чик)** у складі похідних відбувався збіг семантичних функцій суфіксів при сполученні останніх із спільнокореневими основами. Наслідком цього стала поява слів-дублетів, що зумовлено давніми міжмовними контактами, які посилювалися в наш час. Швидкий розвиток науково-технічного прогресу, тісні зв'язки у сфері виробництва, економіки, культури спричинили взаємодію національних мов народів СРСР. Визначальними факторами даного процесу є лексичні запозичення, окремі зміни орфоепічного, морфологічного та синтаксичного планів, поява додаткових ресурсів у словотворі. Функціонування в сучасній українській мові паралельних назв із тотожними морфемами **-ник** і **-щик (-чик)** є прикладом взаємодії російської та української мов на ґрунті словотворення.

Суфікс **-щик (-чик)** не належить до словотворчих засобів власне української мови, а запозичений з російської у складі групи лексем, напр.: *банищик*, *барабанищик*, *чайханищик*, *шарманищик*, *заготовищик*, *забастовищик*, *поставищик*, *застрільищик*, *наладчик*, *об'їждчик*, *наводчик*, *льотчик*, *перебіжчик*. Частина похідних, яка базується на основах іменників, не має відповідників серед українських назв або є дублетами.

Названий суфікс не продуктивний при творенні від основ іменників — найменувань осіб за професією. У таких випадках для української мови нормативним є вживання афікса **-ник**, напр.: *кранівник*, *табунник*, *кабельник*, *табельник*, а не *крановищик*, *табунищик*, *кабельищик*, *табельищик*.

Словотвірний тип з суфіксом **-щик (-чик)** у віддієслівних назвах також можна віднести до непродуктивних. Такі слова притаманні російській мові. Необхідною проміжною ланкою при утворенні більшості імен на **-щик (-чик)** у російській мові є віддієслівні іменники з суфіксом **-к(а)**. Українській мові імена на **-к(а)** не властиві такою мірою, як російській; для української мови більш прийнятними є віддієслівні іменники на **-нн(я)**, **-енн(я)**.

Не завжди при наявності іменника з суфіксом **-щик (-чик)** у словниковому фонді існує віддієслівний іменник на **-к(а)**, напр.: *перегинищик*, *розноищик*. Це є свідченням того, що назви осіб за професією з морфемою **-щик (-чик)** запозичені з російської мови, хоча в деяких випадках послідовність ланок словотворчого процесу закономірна, напр.: *заготовка* — *заготовищик*, *гонка* — *гонищик*, *наладка* — *наладчик*, *перебіжка* — *перебіжчик*, *поставка* — *поставищик*.

Значного розширення морфема **-щик (-чик)** не набула, оскільки з таким значенням в системі словотворчих засобів української мови вживається суфікс **-ник**. Для частини назв осіб за професією звичайними є паралельні форми з обома суфіксами, пор.: *переносник* і *переноищик*, *поставищик* і *поставачальник*, *розносник* і *розноищик*, *оцінник* і *оцінищик*. Лише в окремих випадках словам, які є прямим запозиченням з російської мови, немає українського відповідника, напр.: *забастовищик*, *пилищик* (заст. *пиляр*), *доноищик*, *гонищик*.

Наявність однакових назв з тією самою функцією афіксальних засобів — явище не довготривале. Частина похідних розмежовується за частотою використання в мовленні. Так, лексеми *поставщик, полісовщик, паромщик, оцінщик, обходчик, розмітник, розпорядник* та ін. зафіксовані в «Словнику української мови» як рідковживані. До розмовно-побутового стилю належать слова *газетчик, нальотчик, мільйонщик*. Окремі назви на **-щик (-чик)** є застарілими і переходять до пасивної лексики, напр. *полотенищик* «той, хто тче полотно, той, хто торгує полотном».

Словоформи на **-щик (-чик)** є цілком прийнятні для української мови. Поява дублетів з афіксом **-ник** свідчить про те, що українська мова більше використовує ті словотворчі засоби, які властиві її природі, прагнучи до уніфікації окремих словотвірних типів. Тому замість слів *відкупщик, забойщик, закройщик, кладовщик, лісосплавщик, настройщик, носильщик, перестраховщик, порубщик*, які побутують у мовленні окремих мовців, варто вживати *відкупник, вибійник, закрійник, комірник, лісосплавник, настрювач, носильник, перестрахувальник, порубник*.

Нові слова у групі назв осіб за професією в українській мові утворюються за допомогою суфіксів **-ник (-івник), -ач, -льник**. Нові словоформи на **-щик (-чик)** не продукуються, а входять до словникового фонду української мови як запозичення.